

Inledning

Jag stod med på den första listan över författare på Abacus för fyrtio år sedan, år 1973, och i likhet med de övriga fem har jag aldrig övergett förlaget. Tråkigt nog är de andra döda nu, och även jag skulle mycket väl ha kunnat sluta skriva vid det här laget. Det har emellertid inte skett på grund av att jag 2002 fick ett telefonsamtal från Richard Ingrams, redaktör för *The Oldie*, där jag blev tillfrågad om att skriva en novell för julnumret av tidskriften.

Jag svarade att jag inte hade några idéer. Han sa: ”Ånej, försök inte, du kan skriva en novell hur lätt som helst.” Jag blev så smickrad att jag satte mig ner och skrev en berättelse om två gamla jurister, livslånga fiender som försonades under en snöstorm i Dorset en julafton. Försoningen var både osannolik och ett känsligt kapitel eftersom den döda hustrun till en av gentlemanen (sir Edward Feathers) i årtal hade varit förälskad i den andre (sir Terence Veneering) – så hade det i alla fall sagts.

Romanen som växte fram ur berättelsen var *Old Filth*. Det var en titel som förläggaren djupt ogillade, men jag stod fast vid den och min redaktör på Abacus, Richard Beswick, tyckte om den. Filth är en akronym, välkänd i Orienten – där de två juristerna var hyllade advokater och blev domare – och står för Failed In London Try Hong Kong (Misslyckats i London, för-

sök med Hongkong). Det är ett tvåhundra år gammalt skämt som inte stämmer, för det är svårt att överleva i Hongkong för någon som har misslyckats. Begreppet gjorde ett antal medlemmar av Inns of Court i London* upprörda, medan andra blev förtjusta och tog *Old Filth* till sitt hjärta, så två år senare skrev jag en uppföljare: *En trogen kvinna*, som berättar samma historia om Gamle Filth men ur hans hustrus perspektiv. Nu håller jag på att avsluta den tredje delen i denna trilogi, *De sista vännerna*, som handlar om samma karaktärer men som nu har pensionerat sig i Dorset och åldrats i något som för omvärlden tycks vara frid och harmoni. Men ålder för sällan med sig dessa tillstånd, inte ens för de rika och beundrade och övermåttan självsäkra. In i det sista har de – vi – dolda liv. I synnerhet finns det alltid dolda barndomar. ”Håll blicken på barnet”, skrev Dickens i en anteckning på manuskriptet till *Den gamla antikvitetshandeln* när han tyckte att han förlorade Lilla Nell ur sikte.

Jag har fått många frågor om Gamle Filths identitet. Det enda jag kan säga är att han en gång gick förbi mig på gatan. Det liknade lite den märkliga vision som baronessan Orczy hade när hon mötte Röda Nejlikan för mer än ett århundrade sedan. Hon stod på perrongen på en tunnelbanestation i London, där nästa tåg skulle dyka upp ur tunneln vilken minut som helst, och medan hon väntade dök en belevad figur upp och spatserade elegant längs med spåret. Han såg inte ut att höra hemma i denna världen – han var ytterst välklädd och förde sig

* Inns of Court, som består av fyra institutioner i City of London och dess omedelbara närhet – Gray’s Inn, Middle Temple, Inner Temple och Lincoln’s Inn – utgörs av juridiska högskolor och advokatsamfund. *Ö.a.*

med smakfullhet, stil och stolthet. ”Den förbannade, gäckande nejlikan.” Böckerna följde i en strid ström.

Jag hade inte hört den berättelsen när jag första gången stötte på Gamle Filth. Jag promenerade längs Piccadilly, på södra sidan, och tänkte inte på något särskilt när en högre äldre man klev ut framför mig genom hotell Ritz glasdörrar. Han gick genom valven, såg sig noga för åt vänster och höger och klev sedan oförskräckt ut i gatan, korsade den och försvann in på Dover Street, förbi Elisabeth Frinks bronshäst. Han var klädd i bonjour, hade blekgula silkesstrumpor, svarta putsade skor och glacéhandskar. Han bar på ett svart hopfällt paraply och hans finskurna gamla ansikte var tankfullt; till och med ganska vackert. Han verkade omedveten om folkhopen i alla färger och former som omgav honom. Han hade det som kallas ”militärmustasch” men han var inte soldat, för han bar på en dyr men sliten portfölj, tung av papper – en jurists bagage. Jag visste det eftersom jag var gift med en jurist, även om han inte liknade den här utan var våldsamt ovårdad och besatt av de sköna konsterna. Den här måste ha varit en överdomare, även om de överdomare jag mött inte heller liknade denne. De var blekare och tröttare. Den här var som tagen ur en edvardiansk roman. Eller ur ens farmors fotoalbum. Jag tittade mig omkring efter filmteamet.

”Jag såg ett spöke idag”, sa jag till min man medan han skalade potatis till middagen. Därefter beskrev jag honom.

”Hade han svarta skor?”

”Ja.”

”Hade han hatt?”

”Nej.”

”Då var det inget spöke. Han lever fortfarande. Ett fnoskigt original. Du kommer att se honom igen. Dricker förmodligen te på Ritz varje dag. Förmodligen amerikan.” Jag har aldrig återsett honom, men jag fortsätter att skriva om honom: om hans barndom som föräldralöst barn under Imperietiden, hur han nästan knäcktes under uppväxten i ett ondskefullt fosterhem, hur han räddades av en fantastisk lärare och sin första vän, hans äventyr till havs under kriget, hans kamp – som förräddades av en stamning – för att bli advokat och, alldeles särskilt, hans kärlek till hustrun. Och kanske till en annan kvinna också.

Under en fest i London för över tjugo år sedan träffade jag poeten Stevie Smith. Hon frågade vem jag var.

”En hemmafru från Wimbledon som skriver romaner”, sa jag.

”Men vem är du *egentligen*?” sa hon och kikade upp på mig mellan testar av grått hår och dubbelvikt under en sjal. Vem var – är – sir Edward Feathers ”egentligen”? *De sista vännerna* inleddes med minnesceremonin över honom i Temple Church, där alla lovordar en öppen och storartad man. Ändå är det på något sätt olika personer de talar om. Till och med i döden är Gamle Filth en mästare på att förklä sig.

Jane Gardam

KENT I APRIL 2013

DEL ETT

Scen: Inner Temple

Styrelsemedlemmarnas lunchrum i Inner Temple. Genom de höga fönstren flödar ljus in på polerade bord, silver och glas. Ett antal domare och styrelsemedlemmar är på väg att avsluta sin lunch. En stol har nyligen lämnats och styrelsemedlemmarna betraktar den.

The Queen's Remembrancer: Jag förmodar att vi alla vet vem det där var?

En yngre domare: Jag har ingen aning.

En äldre domare: Det verkar ha varit ett välkänt ansikte.

The Common Serjeant: Det var Gamle Filth.

YD: *Är det sant?* Jag trodde han var död sedan länge. Samtida med F.E. Smith.

CS: Nej. Det var Gamle Filth. Framstående advokat, domare och – lite av ett kvickhuvud. Sägs att han uppfann FILTH – Failed In London Try Hong Kong. Han gjorde ett försök i Hongkong. Blygsam, trevlig prick.

ÄD: Jobbade hårt. Nåja – Lagen om miljöföreningar.

CS: Filth om smuts.

ÄD: Gammalt skämt. Han måste vara hundra vid det här laget.

- CS: Inte ens i närheten. Han har inte varit pensionär särskilt länge. Men han ser gammal ut.
- QR: Genomskinlig. Det lyste rakt igenom honom.
- CS: Fantastiskt utseende ändå. Och fortfarande alert.
- QR: Han är här för att ordna med sitt testamente. Han har Betty med sig. Hon lever också fortfarande. De har haft ett bekvämt liv. Advokat i Fjärran Östern. Och gjorde sig en förmögenhet. Tog hand om sig.
- CS: Gjorde aldrig en blunder, Gamle Filth. Mycket populär.
- QR: Utom hos Veneering.
- ÄD: Ja, det var konstigt. Olikt honom.
- QR: Olikt en så välvillig gammal jäkel. Tror ni att det finns ett mysterium här?
- ÄD: Skulle Gamle Filth vara mystisk?
- QR: Det vore väl ett under om han inte var en riktig träkmåns.
- CS: Ja. Men det är han inte. Född i kolonierna, privatskola, Oxford, juristexamen – men han är ingen träkmåns. Kvinnorna var som tokiga i honom.
- QR: Kaffe? Är ni klara?
- CS: Ja. Tio minuter. Mitt biträde förbereder nästa mål. Han kommer att skälla på mig, knacka på klockan.
- QR: Ja. Det här är inte Hongkong. Kaffe? Men det var roligt att se den gamle kvastfeningen.
- CS: Ja. Ja, det var det verkligen. Något att berätta för barnbarnen.

The Donheads

Han var imponerande ren. Man skulle nästan kunna säga Huppseendeväckande ren. De gamla naglarna hade en kant som var helt igenom vit. De få ännu gyllene hårstråna nedanför knogarna såg alltid ut att vara nyschamponerade, precis som hans ännu bronsfärgade, lockiga hår. Skorna blänkte som kastanjer. Kläderna var alltid nypressade. Han hade en elegans som på 1920-talet, för klädesplaggen passade honom alltid, hur de än såg ut när de var avtagna. Alltid en viktoriansk sidennäsdud i bröstfickan. Alltid gula bomulls- eller silkesstrumpor från Harrods; och en del fortfarande i perfekt skick efter hans tid i Östern. Hyn var klar och, i svagt ljus, ungdomlig.

Hans kollegor i advokatsamfundet kallade honom Filth, men inte ironiskt. Det berodde på att han ansågs vara källan till det gamla skämtet Failed In London Try Hong Kong. Det sas att han hade flytt Londons advokatsamfund som mycket ung och mycket fattig. Det var en plötslig nyck alldeles efter kriget och han hade gjort makalöst bra ifrån sig i Hongkong redan från början. Eftersom han var en blygsam man, sa man, hade han kallat sig en uppkomling, en bluff, en sorglös själ.

I själva verket var Filth inte någon särskilt god skämtare, han var inte alls blygsam när det gällde sitt arbete och gav sällan, förutom i mycket extrema fall, efter för infall. Han var

emellertid älskad och beundrad, skrattades åt i all vänlighet och diskuterades ofta många år efter att han dragit sig tillbaka.

Nu, när han närmade sig de åttio, bodde han ensam i Dorset. Hustrun Betty var död men han småpratade ofta med henne därhemma. Förvånansvärt nog för en person som var så gammal var hans lockiga hår ännu inte grått. Blicken och sinnet var klart, han var en förtjusande man. Så hade han alltid betraktats. En man vars framgångsrika liv hade varit stabilt och lyckligt. Det luktade inte ålderdom i hans hus. Han var rik och tog för givet att huset (och han själv) skulle hållas rent, bli underhållet och omskött av tjänstefolk så som alltid hade skett. Han visste hur man behandlade tjänstefolk och de stannade i årtal.

Betty hade också varit framgångsrik med tjänstefolket. Både hon och Gamle Filth hade fötts i det som amerikanerna kallade Orienten och brittena Fjärran Östern. De visste var de kom ifrån, men de var okonstlade och omtyckta.

Efter Bettys död minskade självvironin hos Gamle Filth. Hans liv krackelerade. Han blev mer tankfull. Han började, till en början långsamt, att öppna luckorna mot det förflutna som han, som en förnuftig man med känsliga och bildade vänner (han hade blivit utsedd till Queen's Counsel och hade varit domare), tidigare hade hållit tillbommade.

Hans framgång som advokat i Hongkong hade varit enastående, för han hade ägt naturlighet, haft grepp om ämnet, varit flitig och haft fin känsla. Hans karriär hade tagit fart i samma stund som han fått information från kineserna i kronkolonin. Det berodde inte bara på att resterna av de österländska språken börjat göra sig påmind från hans barndom i Malaya, utan

också på en närhet till det orientaliska sinnelaget. När Gamle Filth talade malajiska eller mandarin (inte lika bra) hörde man en oväntad röst. Kinesiska, malajiska och bengaliska jurister – som ofta var utbildade i Oxford eller Inns of Court – ansågs inte ärliga, men Filth – nu Gamle Filth, och efter att ha gått i pension ofta Käre Gamle Filth – hade funnit dem genomärliga och i sin smak.

Under hela sitt liv hyllade han kinesiska värderingar: artigheten, det plötsliga utfallet, den heliga gästfriheten, lusten till pengar, god ton, betydelsen av mat, diskretionen, listigheten. Han hade gift sig med en kvinna från Skottland, men hon var född i Beijing. Hon var kort och rultig och helylle, med breda Lanarkshireaxlar och fyrkantiga händer, men hon talade perfekt mandarin och var mycket mer hemmastadd i kinesiska seder och uttryckssätt än hon någonsin var i den tradition hon mötte under sina sällsynta besök i Skottland. Hennes passion för smycken var kinesisk och hennes starka skotska fingrar skramlade runt på brickorna med jade på gatumarknaderna i Kowloon, rörde om bland stenarna som bland småsten på en strand. ”När du gör så där”, brukade Gamle Filth säga – när de var unga och han fortfarande var medveten om henne hela tiden – ”är dina ögon mandelformade.” ”Stackars gamla Betty”, brukade han säga till hennes vålnad i fåtöljen mittemot i huset i Dorset, dit de dragit sig tillbaka och där hon hade dött.

Och varför i hela friden Dorset? Ingen visste. Kanske något gammalt familjeband. Filth sa att det berodde på att han ogillade alla andra platser i England, Betty att det berodde på att hon frös i Skottland. Båda två hade en avvisande attityd gentemot Wales.

Men om något gammalt par hade varit som gjorda för att bli pensionerade utlandsengelsmän i Hongkong, medlemmar av Cricketklubben och Jockeyklubben, trogna Engelska lånebiblioteket och stöttepelare i St Andrew's Church och St John's Cathedral så var det Filth och Betty. Folk som alltid skulle kunna hålla sig med tjänstefolk (Filth var mycket rik), som skulle bo i ett hus på The Peak, alltid vara välkomnande värdpar för alla vänners vänner som kom på besök i kolonin. När man tänkte på Betty såg man henne vid det runda matbordet av rosenträ, där hon kastade snabba blickar omkring sig för att se om några tallrikar var tomma, där hon ringde i sin lilla klocka för att kalla på de ormliknande, leende flickorna i sina identiska cheongsam-uniformer. Gamle Filth och Betty var helt igenom internationella människor, de prydde varje minnesceremoni för gamla vänner, engelska eller kinesiska, i katedralen. Under de senaste åren hade dessa dödsfall drabbat dem allt raskare.

Var det kanske "pundet" som drog dem till Dorset? Tanken att en dag behöva leva på pension i Hongkong? Men den del av Dorset de hade valt var långt ifrån billig. Betty var känd för att "ha egna pengar" och Filth hade alltid glatt sagt att han skjutit upp att bli domare så länge som möjligt för att han inte skulle behöva leva på en lön.

Och de hade inga barn. Inget ansvar. Ingen att återvända till England för.

Eller var det – vilket var troligast – Imperiets slut? Att 1997 närmade sig? Var det den outhärdliga tanken på att barbarerna skulle komma? De ännu okända, men alldeles säkert förändrade, fastlandskineserna vars farföräldrar hade matat lilla Miss Betty med mjuka godisbitar och berättat skrämmande sagor?

Varken Filth eller Betty gillade det okända och redan fem år innan de reste hem var engelskan mindre vanlig i Hongkongs butiker och hotell, och när den hördes så talades den mindre bra. Många bekanta engelsmän och kineser hade försvunnit till London eller Seattle eller Toronto, och många barn hade försvunnit till internatskolor utomlands. De finaste av de stora husen på The Peak låg mörka bakom järnstaket och hos Bettys favoritjuvelerare var de små flickorna bakom disken, som hela dagarna satt och trädde pärlor och som fortfarande såg ut att vara under sexton trots att hon hade känt dem i tjugo år, inte lika snabba med att titta upp nu när hon ringde på klockan till den bepansrade dörren. De hade kvar sina eviga leenden men på något sätt hittade de färre bra stenar åt henne. Kinesiska kvinnor hon kände mötte inte samma problem.

Så hade Filth och Betty plötsligt försvunnit, försvunnit för alltid från de skyhöga gardinerna av glittrande ljus, guld, mjukgrönt och rosa, från de trafikerade vattnen i världens finaste hamn och det eviga dramat kring alla sorters fartyg: djonkerna, oljetankbåtarna och de privata jakterna som svanar, och de trösterika buteljgröna skroven på de små färjorna som tuffade fram och tillbaka till Kowloon hela dagen och större delen av natten. *Det här däckat tar 319 passagerare.* Filth hade älskat vissheten i siffran 19.

Så hade de försvunnit, långt från vänner och över sjuttio fyllda, till ett hus i The Donheads på gränsen mellan Dorset och Wiltshire, ett lågt gammalt stenhus som inte syntes från grinden. En ojämn, smal väg ledde upp till det, svängde av och försvann ur sikte. Huset stod på en liten platå med utsikt över en skog med engelska träd av alla slag och färger, och borta vid

horisonten fanns en lång vass linje av mjölkigt, kalkhaltigt hed-
landskap, spräckligt av skuggor som molnen ritade över det.
Inget ställe på jorden är mer olikt Hongkong eller Fjärran Ös-
tern.

Ändå låg det inte så avlägset att en läkare om några år kan-
ske skulle föreslå att det vore vänligare mot socialtjänsten om
de flyttade närmare civilisationen. Det låg en by någon kilome-
ter bort längs den kuperade vägen som gick förbi deras grind,
och någon kilometer åt andra hållet, också det uppför en kulle
eftersom deras väg gick ner i en dalgång, låg en kyrka och en
affär. Det fanns andra hus bland träden. Det fanns till och med
ett hus som låg granne, dess infart var strax intill deras och
vägen svängde uppåt precis som deras egen, fast den svängde
bortåt. Den försvann, precis som deras egen. Så de bodde av-
skilt men var inte isolerade.

Och det fungerade. De fick det att fungera. Betty var den
sortens kvinna som hade räknat ut att slutet av hennes liv
skulle fungera, och Filth, som hade Betty, oroade sig inte för att
det skulle misslyckas. De förändrades naturligtvis. De gjorde
sig av med mycket. De var ute väldigt lite. Betty skrev mängder
av brev. De riktade in sig på att bli tillfreds, trygga i sina fram-
gångsrika liv. Filth hade alltid sagt – om sina rättsfall: ”Jag är
tränad i att glömma.” ”Hur skulle jag annars kunna fungera?”
sa han. Fakta, minnen, livets smärta – liv i kaos – måste glöm-
mas. Filth hade dömt män till döden. Hade sett oskyldiga män
bli dömda. Som Queen’s Counsel räknade han med att femtio
procent av hans fall hade slutat med fel dom. I Hongkong
bodde domarna i en enklav av palats, men bakom järngrindar
som bevakades dygnet runt.

I The Donheads kände de sig trygga bakom låset på sin gammaldags bondgårdsdörr, som aldrig kunde lämnas olåst av misstag. Betty ägnade sig åt trädgårdsskötsel, Filth läste deckare och biografier, arbetade emellanåt i verktygsboden. Han förvarade sin domarperuk ovanpå eldstaden i den ovala plåtburken i svart och guld, som en grå katt i sin korg. Med tiden flyttade han den, eftersom det inte var någon annan än Betty som kunde vara road, till sin garderob för att låta den ligga tillsammans med de svarta silkesstrumporna och skorna med spännen. Han hade inte tagit med sig den platta svarta mössan hem.

Betty satt och sydde. Hon stirrade ofta i timmar på träden. De åkte till livsmedelsbutiken i Shaftesbury en gång i veckan i sin enkla bil. En trädgårdsmästare kom och tog hand om det tunga grävandet och en kvinna från en by i närheten kom fyra gånger i veckan för att städa, laga mat och ta hand om tvätten. Betty sa att arvet från Hongkong utgjordes av att göra utlänningar oförmögna att sköta sin egen tvätt. När Betty hade dött fortsatte trädgårdsmästaren och kvinnan att arbeta för Filth. Filths långa liv av disciplinerad charm bestod.

Så verkade det i alla fall. När han tänkte tillbaka visste han att under det skenbara lugnet hade åren efter Bettys död inneburit en tid av mental kollaps, och en mental kollaps hos någon som levt ett skådespelarliv (vilket juridiken är) kan vara osynlig både för den drabbade och alla andra.

Och följande – händelsen som han kom att betrakta som början till upplysningen – inträffade en jul två år senare. Det var städerskan som utlöste det hela.